

„...a »filozófiai könyv« a veszélyes művek gyűjtőnevét jelentette..”

Robert Darnton történésszel Mátay Mónika beszélget

Robert Darnton történész 1939 májusában született New York-ban. A Princeton-i Egyetem professzor emeritusa, számos monográfia szerzője. Az 1960-as években riporterként dolgozott a New York Times-nál. Kutatási területe a 18. századi Franciaország kultúrtörténete, azon belül különösen a könyv és a nyilvánosság története. Magyarul legutóbb *Lúdanyó meséi és más tanulmányok* címmel jelent meg kötete (Budapest: General Press, 2010).

Robert Darnton

Mátay Mónika: Hogyan talált rá kutatási területként az *ancien régime* underground médiájára?

Robert Darnton: Oxfordban voltam doktorandusz-hallgató, és nagyon foglalkoztatott a francia forradalom egyik későbbi vezetője, Jacques Pierre Brissot karrierje. Brissot különösen azért érdekelt, mert egyfajta titkos klubot alapított az amerikaiakat csodáló franciák számára. Amerikai lévén ezt érdekesnek tartottam. Véletlenül rábukkantam egy lábjegyzetre, ami alapján úgy tűnt, a svájci neuchâtel Városi Levéltárban talán őriznek Brissottól származó leveleket. Azt hiszem ez 1962-ben történt. Az egész kutatás mindössze egy bélyeg árába került: Oxfordból levelet küldtem Neuchâtel-be, és megkérdeztem, van-e valamilyen levelük Brissottól. Azt válaszolták, igen, száztizenkilenc tőle származó levél található a gyűjteményükben. Ez fantasztikus – gondoltam – az egyik levelet hamarosan megkaptam fénymásolatban. Rögtön világossá vált a számomra, hogy a levelezés alapján Brissot teljes életrajzát újra lehet gondolni. Elhatároztam, hogy feldolgozom az életútját. Neuchâtelbe utaztam, ahol kiderült, hogy Brissot levelei mellett további ötvenezer olyan levelet őriznek a levéltárban, amelyek szerzői valahogyan kapcsolódtak a könyvkiadáshoz: könyvkiadók, papírgyártók, csempészek, szerzők, könyvárusok.

A kutatás közben ráébredtem: Brissot személyénél érdekesebb tanulmányozni magát a könyvet, a korabeli könyvkiadást. Nem tudtam, hogy Párizsban már létezett a könyvtörténet mint a történetírás egy lehetséges műfaja, ágazata. Elkezdtem úgy könyvtörténettel foglalkozni, hogy nem voltam tisztában azzal, valójában mit is csinállok. Beszippantott a feladat, tizennégy nyáron és egy télen keresztül olvastam a forrásokat, a feldolgozatlan, európai hálózatra kiterjedő, könyvkiadással, -kereskedéssel kapcsolatos gazdag levelezést Neuchâtelben. Közben megismerkedtem azokkal a párizsi történészekkel, akik könyvtörténettel foglalkoztak. Baráti viszonyba kerültem Henri-Jean Martinnel, Roger Chartier-val és François Furet-vel. Ez a válaszom tehát arra, hogyan találtam rá a kutatási témámra, hogyan lettem könyvtörténész.

Mátay: Mikor értette meg az underground nyilvánosság valódi jelentőségét, azt, hogy ez milyen óriási befolyást gyakorolt a francia forradalomra?

Darnton: A könyvtörténet nagyon gazdag terület, több könyvemem szenteltem ennek a témának, ráadásul nagyon élvezetes kutatási téma. Amint alaposabban megismertem a kéziratokat, felfedeztem, hogy Diderot *Enciklopédiájának*, a felvilágosodás Bibliájának a története valójában feldolgozatlan, feltáratlan, ugyanakkor nagyon érdekes. Azzal természetesen tisztában voltak a történészek, hogy a szerkesztőknek, Diderot-nak és d'Alembert-nek milyen konfliktusaik voltak az 1750-es években a kormánnyal, az egyházzal és a pápával, de nem tudtuk, valójában hány példányban és hány kiadásban jelent meg az *Enciklopédia*, kik vették meg és hogyan terjesztették.

Ennek a történetnek a mélyén ráadásul volt egy másik történet, egy valóságos bűnügyi regény. A hivatalos változat mellett létezett ugyanis az *Enciklopédia* kalózkkiadása, ráadásul a szövegek valódi tulajdonosa és a kalózkkiadás tulajdonosa között volt egy titkos megállapodás. Hatalmas pénzt csináltak a könyvből, az eladott példányszámok látványosak voltak, de a helyzet ennél is bonyolultabb, ugyanis a kalózkkiadó átverte a törvényes kiadót, eltitkolta előle a valóságos számadatokat. Szóval megírtam ezt a történetet, az *Enciklopédia* keletkezésének és kiadásának históriáját, mintegy összeesküvés-ként, és persze a könyv szociológiai környezetére is kitértem: hogyan nyomtatták és hogyan terjesztették [Robert Darnton: *The Business of Enlightenment. A Publishing History of the Encyclopédie, 1775–1800*. 1979 – M. M.].

A hosszadalmas levéltári munka során, amikor a történész ötvenezer levéllel foglalkozik, felfedez altémákat. Rájöttem, miközben az *Enciklopédiát* tanulmányoztam, hogy sok megrendelőlap, amelyeket francia városok és más európai városok könyvterjesztői küldtek, „filozófiai könyvek” néven gyakran szerepelt egy külön rubrika. Valójában ezen a néven külön katalógusok léteztek. Amikor alaposabban utánanéztem a dolognak, kiderült, hogy sok „filozófiai könyv” valóban olyan témájúnak bizonyult, ahogyan azt az elnevezés sugalmazta, mások azonban nem filozófiai, hanem pornográf irodalmak vagy politikai gúnyiratok voltak. Szóval a „filozófiai könyv” a veszélyes művek gyűjtőnévét jelentette. Ezt a kategóriát különleges figyelemmel kezelték, a nagy veszély egyben nagy profitot is jelentett. Rájöttem, hogy az egész valójában különleges üzletágként működött: létezett egy sajátos underground könyvkereskedelem, amely a legtiltottabb könyveket kezelte.

Ez a felfedezésem újabb kutatáshoz vezetett. Megtaláltam ugyanis egy utazó könyvügynök naplóját [Charles-Joseph Panckoucke, 1736–1798, francia író, könyvkiadó – M. M.], aki 1778-ban lóra ült, és könyveket árulva bejárta Franciaországot. Felderítette, melyik könyvkereskedő megbízható, milyen vásárlói igény van az egyes könyvekre, leírta, miben állnak pontosan az underground csempésztechnikák, szóval mindennel foglalkozott, ami kapcsolatban állt a könyvekkel. Ez a napló – társulva számos levéllel – felfedte az utcai könyvkereskedelem valódi természetét. Ez a kutatás nagyon élvezetes volt; talán az efféle könyvtörténet szélesebb közönség érdeklődésére is számot tarthat.

Mátay: Mit gondol, miért éppen Franciaországban és nem valahol másutt vált az underground könyvkereskedelem ilyen fontossá?

Darnton: Azt hiszem, ez nagyon jó kérdés, nem vagyok biztos abban, hogy kielégítően tudok válaszolni rá. Természetesen Angliában is hozzá lehetett jutni pornográf művekhez és politikai gúnykiadványokhoz, különösen John Wilkes idejében [John Wilkes, 1725–1797, radikális újságíró, politikus – M.M.]. A német területeken és Itáliában ezek a műfajok jóval kevésbé voltak jellemzőek – Magyarországról nem tudok nyilatkozni.

Mátay: Nem, nálunk az efféle irodalomnak nem volt a franciaországiéhoz fogható jelentősége. Ebben a formában gyakorlatilag nem létezett.

Darnton: Szóval miért éppen Franciaország? Először is szigorúan működött a cenzúra, ugyanakkor az emberek mindenféle irodalom iránt érdeklődtek. A 18. század első felében valóságos underground filozófiai kézirat-kereskedelemről beszélhetünk, olyan tiltott irodalmakról, pamfletekről, amelyek nagyon népszerűek voltak. Aztán felbukkant Voltaire, aki teljes mértékben meghódította a korabeli közvéleményt. Szellemességéről és gúnyosságáról vált ismertté, illetve arról, hogy bizonyos elitkörökhöz tartozott, amelyek igényelték a szórakoztatást, ugyanakkor a botrányt is. A botrány iránti igény kiemelkedőnek mondható a korabeli Franciaországban; semmi nem adja el a könyvet olyan jól, mint a botrány. Az olvasókat egyre jobban érdekelték az illegálisan piacra dobott irodalmak. Az üzletág fényesen virágzott, és újabb témákat foglalt magába, például a király, XV. Lajos magánéletét, szeretőivel folytatott légyottjainak történetét. A Madame Du Barry- és a Madame Pompadour-históriák valódi bestsellereknek bizonyultak. Ha ma olvassuk ezeket a könyveket, ebben semmi meglepő nincsen. Általában nagyon jól írták meg őket, mulatságosak és egyben botrányosak voltak – a franciák imádták az efféle szövegeket.

A tiltott irodalom organikusan növekedett, és egész iparág épült rá. A könyveket Franciaországon kívül nyomtatták, aztán becsempészték őket az országba. Jól szervezett és meglehetősen hatékony underground rendszer működött, a francia viszonyok ideálisak voltak ehhez. A Franciaországban uralkodó társadalmi és ideológia feszültségek jelentős mértékben hozzájárultak az underground irodalom megszületéséhez és fenntartásához, ami meghatározónak bizonyult a francia forradalom kirobbanásában. Persze mindezt bizonyítani kell, ami más lapra tartozik. Nincs sok adatunk arról, hogyan olvasták a könyveket; nem tudom megmondani, mi játszódott le az emberek fejében. Az új könyvemben, ami éppen most jelent meg, s amelynek a címe *The Revolutionary Temper. Paris, 1748–1789* [W. W. Norton, 2023 – M.M.], azt próbálom bemutatni, hogy egyfajta kollektív tudatalatti fejlődött ki a forradalmat megelőző időszakban – olyannyira, hogy 1788 után megtették a nagy lépést. Ez a munkám nem pusztán könyvtörténet, hanem sokkal inkább azt a közös attitűdöt, értékrendet, mentalitást próbálom felderíteni, ami a forradalmat megelőző négy évtized alatt fejlődött ki.

Hogyan jött mindez létre? Úgy vélem, ez empirikus kérdés. Az események nem környezetükből kiragadva, „meztelenül” következnek be, esnek meg a nyilvánosságban, hanem „felöltöztetve”, attitűdök, értékek, nézőpontok, a múlttól való emlékek és a jövőtől való félelmek közepette értelmezendők. Az események és percepciójuk szerintem elválaszthatatlanok egymástól. Ezt nagyon jól meg lehet mutatni naplók, rendőrségi feljegyzések és egyéb levéltári iratanyagok, levelezések felhasználásával. A források elérhetőek. Nincs belőlük annyi, amennyire egy történész vágya, de a meglévők meglehetősen meggyőzőek. Az új könyvben események láncolatát vizsgálom 1748-cal, az osztrák örökösödési háborút lezáró aacheni békével kezdődően. Nemcsak az eseményeket, hanem azt is nyomon követem, hogyan reagált rájuk a közvélemény. A franciakon fokozatosan eluralkodott az érzés, hogy a Bourbon-házi rezsim, a fenntartott királyi hatalom törvénytelen, nem monarchia, hanem sokkal inkább despotizmussá degenerálódott politikai rendszer. Ez a meggyőződés nemcsak az elit köreiből volt jellemző, de a párizsi alsóbb rétegek – a munkások, a kézművesek, a bolttulajdonosok – között is eluralkodott. Ezt a tiltott könyvek elterjedése mellett egyéb különleges események is igazolták, például az 1750-es lázadás.

Mátay: Az egyik kerületről a másikra terjedő lázadás volt; amikor gyermekek tűntek el, a kétségbeesett szülők kivonultak az utcára. Jacques Revel és Arlette Farge dolgozta fel a történetét.

Darnton: Igen, igen, csodálatos könyv, nagyon jó elemzés [Arlette Frage–Jacques Revel: *Logiques de la foule: l'affaire des enlèvements d'enfants. Paris 1750*. Paris: Hachette, 1988 – M.M.]. Az 1750-es lázadás története az egyik a 46 fejezet közül az új könyvemben. Voltak egyéb nevezetes események is, például egy másik jelentős lázadás, az úgynevezett virágháború. De lázadás tört ki 1773-ban Marie Antoinette esküvői ünnepségei után is. Ez nem közismert epizód. A trónörökös és az ifjú ara valójában 1770-ben Bécsben kelt egybe, a látványos külsőségek közepette zajló ünneplésre később került sor. Ezt a különlegesen fényes ceremóniát érdemes alaposan tanulmányozni. Párizst kivilágították, mindenütt gyertyák égtek, városzerte zenekarok játszottak, az emberek

táncoltak, ingyen bort, kolbászt és kenyeret osztottak a népnek, az esemény csúcspontján pedig óriási tűzijátékot rendeztek a városházánál. A franciák imádták a tűzijátékot, ami külön tanulmány tárgya lehetne. Mindenesetre ekkoriban a párizsi és a versailles-i tűzijátékrendezők között versengés zajlott; a párizsiak akarták a valaha megrendezett legfényesebb, legpazarabb showműsort bemutatni. A városháza előtt hatalmas, 35 láb magas úgynevezett házasság templomot emeltek, de a látványosság végül rosszul sült el, az ünnepség katasztrófába torkollt. Az emberek megpróbálták elmenekülni a Grève-térről [a városháza előtti tér, itt zajlottak például a nyilvános kivégzések – M.M.]. Egyesek megbotlottak, másuk átléptek rajtuk, végül 132 embert agyontapostak. A tér melletti utcán egymás mellé fektették a holttesteket. Sokan azt hitték, ennél is nagyobb tragédia történt, és ezrek haltak meg. Azt mondták: micsoda katasztrófa ez a királyi frigy, a drámába torkollt tűzijáték szörnyű idők profécijája! Szóval ez volt az egyik epizód, amit a könyvben újra elemeztem.

Mátay: Mikor szerezte Marie Antoinette a nyilvánvalóan negatív ítéletet jelző „osztrák kurva” elnevezést? A kezdettől fogva utálták őt a franciák, vagy ez bizonyos események hatására következett be?

Darnton: Nem, valójában eleinte a párizsiak nagyon is kedvelték. F fiatal volt, mindössze tizennégy éves és gyönyörű. Egyfajta fesztelenség, közvetlenség jellemezte a stílusát, ami népszerűvé tette. Kezdetben dicsőítő dalok és pletykák terjedtek a személyéről, annak ellenére, hogy Ausztria hagyományosan Franciaország ellenségének számított. Sok minden történt – például a hírhedt gyémántnyakékaffér –, amelyek következtében a kezdeti lelkesedés alábbhagyott, és a franciák meggyűlölték királynéjukat. De már az 1773-as tűzijáték-katasztrófát rossz ómennek, vészjósló jövő előjelének tartották. Szóval több efféle szimbolikus, a politikai hatalmat övező látványos eseményt, ezek halmozódó hatását vontam elemzés alá, ami végül a fennálló rendszer legitimációjának megrendüléséhez vezetett. Úgy is fogalmazhatnék, hogy a könyvem a korai információs társadalomról szól: azt próbálom megmutatni, hogy az információk rendszere – amelybe a könyvek, a dalok, a pletykák, sőt a gesztusok, a felvonulások, a ceremóniák is beletartoznak –, miként formálódott sajátos mentalitássá, hogyan készítette elő a forradalmat.

Mátay: Az 1962-es évet saját pályája egyik fontos fordulópontjaként emelte ki. Ez az év a nyilvánosságtörténet szempontjából is meghatározó: ekkor jelent meg Jürgen Habermas *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári nyilvánosság egy kategóriájával kapcsolatban* című híres monográfiája [magyarul 1971, az eredeti német kiadás 1962 – M.M.]. Azóta több mint hatvan év telt el, a mű alapirodalomnak számít, ugyanakkor persze rengeteg kritikát is kapott. Miben látja ma Habermas jelentőségét?

Darnton: Jó kérdés! Először is azt emelném ki: a könyvet annyit ostromozták, hogy amit Habermas ír, annak igaznak kell lennie. Komolyra fordítva a szót, Habermas nehéz körülmények között dolgozott. Nem fért hozzá számos olyan kutatási eredményhez, amely ma már nyilvánvalónak számít. F fiatal emberként csak hozzávetőleges elképzelésekkel rendelkezett a 18. századról, de a Frankfurter Iskola tagja volt, helytelenítette, bírálta a fogyasztói társadalomban a média negatív hatásait. Egy jobb világot képzelt el, amelyben eleinte, amikor könyveket forgalmaztak, még nem uralkodtak fogyasztói és kapitalista viszonyok, hanem az eszmék – egészen pontosan az irodalmi alkotások – nyílt vitája zajlott. Hangsúlyosan irodalmi művek és nem politikai kérdések vitája! Nagyszerű gondolat, hogy a nyilvánosság kezdetben az irodalom köré épült, így az állam többé-kevésbé engedélyezte, tolerálta az efféle eszmecesterket. Később ezek a viták átpolitizálódtak, kialakult a forradalmi tudat vagy tudatosság.

Visszatekintve tudjuk, hogy Habermas már-már romantizálta a nyílt vita fogalmát, elképzelt egy olyan társadalmat, amelyben a pusztán racionalizmus meghatározza, uralja a közvéleményt. Egyetértek Arlette Farge-zsal, aki rámutatott, hogy közvélemény utcai szinten is létezett, de az utca természetesen nem a Habermas által elképzelt racionális diskurzus terepe. Úgy vélem, Habermas könyve a kommunikációról való gondolkodás új lehetőségeit, új társadalmi és mentális horizontokat nyitott a kutatás számára. Valójában csodálatos könyv, nagymértékben befolyásolta azt, ahogyan a történelemről gondolkodunk. Kevés könyv képes erre! Szóval nagyra tartom annak ellenére, hogy nem értek egyet az állításaival.

Mátay: Mit és hogyan tudnak a történészek vagy inkább általánosabban fogalmazva az olvasóközönség tanulni a médiatörténettől?

Darnton: Számtalanszor halljuk: információs korban élünk. Úgy gondolom, minden korszak információs kor, csak a megfelelő médiumokat kell tanulmányozni. Az első francia napilapot, a Journal de Paris-t nagyon későn, 1777-ben alapították. Keményen cenzúrázták, nem tartalmazott híreket. A valódi hírek szóbeszéd útján terjedtek. A forradalom előtti Párizsban rengeteg pamflet jelent meg; ezeket nem pusztán olvasták az emberek, hanem hangosan felolvasták őket. Találtam egy esetet, amikor egy férfi nagy hangon felolvasott, valósággal kinyilatkoztatott egy efféle kormánypárti, a kormány által kiadott pamfletet, méghozzá a Királyi Palota kertjében, óriási tömeg előtt. A felolvasás látványos, szinte színházi előadásná vált, a közönség zajosan reagált, sokszor megszakította a felolvasást, heves nemtetszésének adott hangot. Gyűlöltek az irományt. Amikor a felolvasás vagy inkább teátrális látványosság véget ért, fogták a pamfletet, rátették egy asztalra, és felállították a bíróságot. Kineveztek egy bírót és egy ügyészt, aki a despotizmus hirdetőjeként vád alá helyezte a kérdéses dokumentumot. Bűnösnek mondták ki, végül egy pincér, aki a palotában dolgozott, felgyújtotta. Az eset a korabeli szóbeli kommunikáció kitűnő példája. Erőteljes teátrális vonásokat hordoz, amelyek akkoriban nagyon jellemzőknek számítottak.

A médiatörténésznek nem szabad megelegednie azzal, hogy ez az orális kommunikációs rendszer része; meg kell fejteni az aktus szimbolikus jelentését, meg kell érteni, hogyan működött ez a világ. Ezt a mai életünkre is alkalmazhatjuk, például a közösségi médiára. Úgy vélem, a közösségi média nagyon különbözik attól a rendszertől, amely a második világháború után meghatározta a nyilvános kommunikációt, amikor a hírközlés elsődleges fórumai az újságok, a nyomtatott lapok voltak. Valójában a közösségi média gyakran szóbeliségre épül, az emberek hallgatják egymást, és egyben elszigeteltek, mert kizárólag azokat hallgatják, akik hasonló módon gondolkodnak, mint ők. Így önmagukat szigetelik el a másként gondolkodóktól. Ez másfajta kommunikációs rendszer, mint ami korábban létezett. Tanulmányozni kell és meg kell érteni. Sok szempontból sokkal veszélyesebb, mint a hagyományos újságírás, amit professzionálisan állítottak elő. A sajtó persze gyakran volt elfogult, de az újságírók, amikor megírtak egy történetet, gondosan összeszedték a tényanyagot, és ellenőrizték azt. Azt hiszem, a média tanulmányozása minden korszak vonatkozásában meghatározó, a jelenben ugyanúgy, mint a múltra vonatkozóan.

Mátay: A 21. században a médiakutatáskor új adatbázisok állnak a rendelkezésünkre, például az angolszász sajtótermékeket digitalizáló newspapers.com vagy a franciáknál a Gallica; a magyarországi adatbázist Arcanumnak hívják. Ezek nagy lehetőségeket hordoznak, összehasonlító elemzéseket végezhetünk általuk, ugyanakkor a történész hatalmas adatmennyiséggel szembesül. Mit tudunk ezzel kezdeni?

Darnton: Az nagy adatmennyiség egyfelől óriási előnyt jelent. Az adat ugyanakkor nem magától értetődő, értelmezni kell, és persze az értelmezés különféle technikáit alkalmazhatjuk. Az emberek nem passzív befogadói az információknak, szóval pusztán azért, mert egy adott esetről nagy mennyiségű, sok száz, ezer tudósítás, sajtóbeszámoló áll a rendelkezésünkre, még nem ismerjük meg az emberek véleményét, nem látunk a fejükbe, nem tudjuk, miként vélekedtek a dologról. Az értelmezéshez alapos recepciótörténeti kutatást kell végezni, éppen erről beszélek az új könyvemben: az események és percepciójuk szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Talán nem kielégítő a válaszom, de úgy vélem, hogy a kutatóknak az adatbázisokat kiindulópontnak, mintegy elrugaszkodásnak kell tekinteniük. Ezután következik annak a megértése, hogyan reagált a korabeli közönség a hírekre, a különféle eseményekről készített sajtótudósításokra.

Mátay: Mit gondol az írott szöveg, a hagyományos könyv jövőjéről ebben az új, digitális-szóbeli környezetben, amelyben élünk? Úgy tűnik, a könyv, a papíralapú olvasás nem ment ki a divatból. Beszélhetünk a könyv reneszánszáról?

Darnton: Igen, azt hiszem feltétlenül. A közelmúltban kétszer jártam a Frankfurti Könyvvásáron, ami fantasztikusan látványos esemény; robbanásszerű érdeklődést láttam a könyvek iránt. De hasonlót lehet tapasztalni

például a latin-amerikai könyvfesztiválok, amelyek nagyon jelentősek és befolyásosak. Az Egyesült Államokban számos könyvkiadási adat áll a rendelkezésünkre: az elmúlt tíz évben nőtt a könyvek száma, évente 300 000 új cím jelenik meg a piacon. A kiadók persze ugyanúgy panaszkodnak, mint egykor a parasztok tették, hogy a rossz időjárás miatt siralmas a termés, de a valóságban a könyvkiadás virágzik. Emellett vannak adataink az elektronikusan kiadott könyvekről is, amelyek nem tették tönkre a hagyományos könyvpiacot, nem vették el a közönség kedvét a nyomtatott szövegolvasástól. A kettő egymást kiegészítő módon létezik: a metrón az emberek kindle olvasót használnak, otthon a fotelban azonban kézbe veszik a hagyományos könyvet. Az az elképzelés, hogy az e-könyv és a hagyományos könyv egymás ellenségei volnának, téves.

Mátay: Úgy tűnik, a sajtó esetében ez fordítva van: szívesebben olvasunk híreket online, mint nyomtatott formában, míg a könyvek nem veszítettek a vonzerejükből.

Darnton: Igen, ez igaz. Tragikusnak tartom, hogy a hagyományos sajtó – s ez különösen fontos a kisvárosok, kisebb közösségek esetében – háttérbe szorult, szinte teljesen eltűnt. Ugyanakkor számos nagy kiadvány, például a New York Times alkalmazkodott az új elektronikus viszonyokhoz, hatalmas sikereket könyvelhet el, sosem volt több olvasója, mint manapság. Nem vagyok teljesen biztos a számokban, de azt hiszem, az online változat kétféle emberhez jut el. Amikor én dolgoztam a Times-nak, nagyszerű eredménynek számított a négyszázezres példányszám. Ez most ennek a többszöröse. Más nagy lapok, például a Washington Post, a Financial Times, a Wall Street Journal is nagyon sikeresek, de a kisebb lapok többsége nem boldogul. Ez nagy mértékben a korábbi hirdetési rovatok eltűnésének a következménye; hirdetések nélkül a lapok nem tudnak megélni. Így ezek az új, komplex információs környezet áldozatai, amelyet csak most kezdünk megérteni.

Mátay: Végül azt szeretném kérdezni, mit gondol a legújabb fejleményről, a mesterséges intelligenciáról: vajon hogyan befolyásolja majd a nyilvánosságot?

Darnton: Azt hiszem, egyelőre csak feltevéseink lehetnek. Amikor az internet 1991-ben felbukkant, ami csak tegnap volt, fantasztikus utópikus elképzeléseink láttak napvilágot arról, milyen csodálatos lesz, mindenki mindenkivel kommunikálhat, az embereket elválasztó falak leomlanak, elképesztően gazdag intellektuális korszak köszönt ránk. Ez persze nagyszabású illúzióknak bizonyult. Valójában számos üzleti, kereskedelmi érdek befolyásolja az internet működését. A mesterséges intelligenciát azok a gigacégek bocsátják a rendelkezésünkre, amelyek a legjobb szakembereket tudják megszerezni a maguk számára, és próbálják uralni az újfajta kommunikációt. Vajon lehet őket valahogyan szabályozni? Fogalmam sincs. Biztosan hatalmas lehetőségeket rejt ez a dolog, de úgy vélem, egyelőre lehetetlen megjósolni, hogyan fogja alakítani az életünket.

Mátay: Professzor úr, nagyon köszönöm az interjút. Van esetleg valami üzenete az olvasóink számára?

Darnton: Amit Önök csinálnak, a független médiatudomány művelése meghatározó Magyarországon és világszerte. Tudom, hogy nehéz. Előadásokat tartottam a Közép-európai Egyetemen, sok magyar barátom van. A szomszédságukban zajlik a háború, szimpatizálok és szolidaritást érzek Önökkel. Úgy vélem, fontos, hogy kifejezik a véleményüket, értelmezik a múlt és a jelen történéseit, s az álláspontjukat eljuttatják a diákokhoz és a szélesebb közvéleményhez. Sok sikert kívánok Önöknek!